

מפגש מס' 8

דף למנחה

ספר ויקרא כ"א-כ"ז
סיום ספר ויקרא

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק כא - דיני קדושת הכהנים

פרק כב - דיני אכילת קדשים, מום בקרבנות, ודינים נוספים של קרבנות

פרק כג - המועדים

פרק כד - נר התמיד ולחם הפנים, סיפור המקלל ודינו.

פרק כה - שמטיה ויובל

בתחילת השבוע הבא נסיים את ספר ויקרא:

פרק כו - פרשת הברכות והקללות

פרק כז - דיני הקדשות

בשיעור זה נסיים את הלימוד בספר ויקרא, (ונתייחס גם לפרקים האחרונים של הספר, למרות שהם שייכים ללימוד של השבוע הבא).

ספר ויקרא עוסק בהיבטים שונים של הקדושה. הקדושה מופיעה בכל המעגלים של חיי עם ישראל: קדושת המשכן/מקדש; קדושת כל אדם מישראל (בגופו ובמעשיו); קדושת הזמן; קדושת המקום.

קדושת המשכן/המקדש - באה לידי ביטוי בחנוכת המשכן ובמות נדב ואביהוא שנפגעו מהקדושה, וכן בציווים הבאים בעקבות מותם: כיצד מותר להיכנס אל הקודש (פרק י' פס' ט - האיסור להיכנס למשכן שתויי יין; פרק טז - עבודת כהן גדול בכניסתו אל הקודש)

קדושת הכהנים - קשורה לקדושת המקדש, ובאה לידי ביטוי בתיאור הקדשתם בפרק ח', ובעיקר בפרק כ"א העוסק באיסורי טומאה ונישואין לכהנים, וכן במומים המונעים מהכהן לעבוד במקדש.

קדושת האדם - מתבטאת בפרקים י"ב-ט"ז העוסקים בטומאות הגוף ובטהרה מהן; ובפרשת "קדושים תהיו", בה מופיעות מצוות רבות שהתורה אומרת שעשייתן מוסיפה קדושה. (כולל איסורי עריות, מגוון של מצוות חברתיות, ועוד)

קדושת הזמנים - פרק כ"ג עוסק במועדים, הנקראים "מקראי קודש".

קדושת הארץ - בפרקים י"ח ו-כ' התורה מדגישה שארץ ישראל מיוחדת בכך שאיננה סובלת טומאה. לכן גילוי עריות מוביל להקאה מן הארץ.

קדושתה וייחודה של ארץ ישראל באים לידי ביטוי בשני פרקים נוספים אותם נלמד היום: פרק כ"ה ופרק כ"ו.

לימוד מעמיק

שביתת הארץ - במצוות השמיטה והיובל, ובפרשת הברכות והקללות

פרק כ"ה פותח ב"וידבר ה' אל משה בְּהַר סִינִי לְאמֹר", ובכך הכתוב מדגיש שבני ישראל עדיין נמצאים באותו מקום בו היו בסוף ספר שמות, ובו בנו את המשכן וחנכו אותו - בהר סיני. הספר מסתיים עדיין באותו מקום. פרק כ"ה עוסק במצוות השמיטה והיובל, ומיד לאחריו מופיעה פרשת הברכות והקללות, בפרק כ"ו, שהיא חלק מברית סיני.

חלק א': שביתת הארץ בפרשת הברכות והקללות

את פרשת הקללות ניתן לחלק לשני חלקים. בחלק הראשון (פסוקים יד-ל) מתוארות הפורענויות העתידות לבוא על ישראל בארצם אם לא יקיימו את חוקות ה'. בחלק השני (לא-מא) מתוארים חורבן הארץ וגלות ישראל מתוכה, העתידים לבוא במקרה של "הליכת קרי" מתמשכת. עיונו מתמקד בחלקה השני, החמור, של פרשת הקללות.

את החלק השני בוחרת התורה לפתוח דווקא בתיאור שממת הארץ:

וְנִתְּמִי אֶת עֲרִיכֶם תְּרַבֶּה וְהִשְׁמֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אֶרִישׁ בְּרִישׁ נִחְתְּכֶם: וְהִשְׁמַתִּי אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֲבִיבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ. (כ"ו, לא-לב)

גם בהמשך הפסוקים התורה חוזרת ומדגישה כמה וכמה פעמים את עניין שממת הארץ, וכך גם מסתיימת היחידה:

וְהָאָרֶץ מַעֲזֹב מִקֶּהֱמָה וְתִרְצֵן אֶת שְׂבִתְתֶיהָ בְּהִשְׁמָהּ מִקֶּהֱמָה וְהִם יִרְצוּ אֶת עֲוֹנֵם יַעַן וַיַּעֲזוּ בְּמִשְׁפָּטֵי מֵאֲסוּ וְאֵת חֲקֹמֵי גְעֻלָּהּ נִפְשָׁם. (מג)

אם כן, התמונה המתקבלת היא שהמוקד איננו רק יציאת העם לגלות, אלא ישנה הדגשה על שממת הארץ. רעיון זה בולט במיוחד לאור הנאמר בפסוק לב - "וְהִשְׁמַתִּי אֶת הָאָרֶץ" - כלומר, לא זו בלבד שישראל יגלו ממנה, אלא ה' פועל במכוון לכך שהארץ תישאר שוממה.

שאלה לדיון

מדוע הארץ נשארת שוממה בזמן הגלות?

מדוע הכתוב מדגיש את שממת הארץ? מדוע ה' דואג לכך שהארץ תישאר שוממה כאשר עם ישראל בגלות?

ניתן לראות בשממה עונש נוסף לעם ישראל:

- שממת הארץ היא חלק מהעונש לעם, מפני שהיא מביישת את העם שהארץ שייכת לו; בנוסף לכך, שממת הארץ מעידה על חטאי העם אשר גרמו להחרבת הארץ ואף זה מבייש את העם. (ראו בפרוש אבן עזרא, המתבסס על פסוקים באיכה ב', טו-טז, וכן במלכים ט', ז-ט)
- ככל שגובר השיממון בארץ, הולך וגובר הקושי המעשי לשוב וליישבה, ובעקבות זאת גם גדל הייאוש של העם מאפשרות השיבה אל הארץ, ובכך מתקבעת הגלות וזמנה מתמשך. (ראו בפרוש רש"י, ובתורת כהנים פרק ז)

אולם, למרות ששממת הארץ היא קללה, המדרש מצא נקודת אור בתוך קללה זו:

תורת כהנים פרק ו': "והשימותי אני את הארץ - "זו מידה טובה, שלא יהו ישראל אומרים הואיל וגלינו מארצנו עכשיו האויבים באים ומוצאים עליה נחת רוח, שנאמר": ושמו עליה אויבים היושבים בה - " אף האויבים הבאים אחרי כן לא ימצאו עליה נחת רוח...

המדרש נותן נקודת מבט שונה על השממה בארץ: העובדה שאויבי ישראל לא מצליחים להפריח את הארץ היא מידה טובה לישראל. אילו היו האויבים מצליחים להפריח את הארץ, היה הדבר מסב צער ועלבון גדול לישראל, מעין זעקה פנימית האומרת: "הרצחת וגם ירשת?"; משום כך ה' לא מאפשר לגויים ליהנות מירושת ארץ ישראל.

מעבר לעניין הרגשי, ניתן לראות יתרון נוסף בכך שהארץ נשארת שוממה: שממת הארץ מבטיחה את האפשרות התמידית שעם ישראל ישוב אליה, מבלי שעם אחר יתפסנה. ומעבר לכך - העובדה שעמים אחרים אינם מצליחים להיאחז בארץ מעידה כל הזמן על כך שארץ ישראל שייכת לעם ישראל. הארץ, כביכול, מחכה לבניה שיחזרו אליה, ואיננה מוכנה להיענות לעם אחר. נמצא **שממת הארץ מעידה על הקשר המיוחד בין עם ישראל לארץ ישראל.**

ברוח זו מפרש הרמב"ן:

רמב"ן ויקרא כ"ו, טו: מה שאמר בכאן "ושמו עליה אויבים" היא בשורה טובה מבשרת בכל הגלויות, שאין ארצנו מקבלת את אויבינו. וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר הייתה נושבת מעולם, והיא חרבה כמוה, כי מאז יצאנו ממנה לא קיבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם...

ואכן, במשך כל שנות הגלות עמדה הארץ שוממה, כפי שמעיד על כך מרק טוויין:

מסע תענוגות לארץ הקדש, 1867: "מבין כל הארצות המכוערות שבעולם, ארץ ישראל היא האלופה. ההרים חשופים, הגבעות קרחות, העמקים הם ישימון כעור ודל צמחייה. זוהי ארץ חרבה ומקוללת, יריחו נשארה תל הריסות כפי שהשאיר אותה יהושע בן נון. נצרת היא עיר נידחת, ירושלים עלובה וקודרת, שורצת מצורעים, נכים וחובבי בקשישים נצחיים ותושביה בלויי סחבות ומצחינים, עמוסים בזבובים ופרעושים והבעת פניהם מטומטמת. מצאנו כאן ארץ עזובה, שאפילו הדמיון מתקשה להעניק לה תפארת חיים ומעש... ארץ ישראל יושבת בשק ואפר, כאילו מרחף עליה כישוף של קללה, ששדפה את שדותיה ואסרה את תעצומות כוחה באזיקים... ארץ ישראל שוממה היא וחסוכת-חמדה, כאילו אינה שייכת כלל לעולם הזה..."

ראשוני החלוצים הגיעו אל ארץ מלאה ביצות ושוממה לגמרי; אולם, כאשר הם התחילו ליישב את הארץ, הארץ נענתה להם, והם הצליחו להפריחה.

הפרחת השממה על ידי עם ישראל לאחר אלפיים שנים שהארץ עמדה שוממה, מתאימה להפליא לתיאור בויקרא כ"ו, אלא שבפרק זה מופיע רק הצד השלילי - תיאור השממה בזמן הגלות; השלמה לתיאור זה מופיעה בספר יחזקאל, בנבואה המתארת את פריחת הארץ בעקבות חזרת עם ישראל לארצו:

פה אמר ה' אלוקים לקרים ולגבעות לאפיקים ולגאיות ולקרחבות השממות ולערים הנעצבות אשר היו לבז וללעג לשארת הגוים אשר מסביב... ואתם הרי ישראל ענפכם תמנו ופרְיכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא: כי הנני אליכם ופניתי אליכם ונעבדְתם ונזרעְתם: והרביתי עליכם אדם כל בית ישראל פלה ונשבו הערים והקרחבות תפנינה. (יחזקאל ל"ו, ד-י)

על פסוקים אלה נאמר המדרש הידוע במסכת כתובות: ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא". (סנהדרין צח, א)

ואכן, הדורות של ראשית הציונות ראו את פריחת הארץ כסימן לכך שזו תחילת הגאולה, וכך אומר הרב קוק:

אגרות הראיה ג עמ' קנה: אתחלתא דגאולה ודאי הולכת ומופיעה לפנינו... מאז התחיל הקץ המגולה והגלות מעת אשר הרי ישראל החלו לעשות ענפים ולשאת פרי לעם ישראל אשר קרבו לבוא, התחילה אתחלתא זו...

אם כן, שממת הארץ, המהווה חלק מהקללה לעם ישראל בעקבות חטאיו, מכילה בתוכה גם הבטחה וברכה: ארץ ישראל איננה נענית לעם זר, אלא מחכה לשובו של עם ישראל מן הגלות; רק כאשר ישראל ישבו לארצם, תשוב הארץ לפרוח. עובדה זו מעידה על הקשר המיוחד שבין עם ישראל לארצו.

חלק ב': שביית הארץ במצוות השמיטה והיובל

כפי שראינו, בויקרא כ"ו הגלות איננה מתוארת מן הזוית של העם, אלא מן הזוית של הארץ (לעומת זאת, בפרשת הברכות והקללות בדברים כ"ח, הגלות מתוארת רק מן הזוית של העם). יותר מכך, אם נדייק בלשון הפסוקים נראה כי הגלות מתוארת כאמצעי לכך שהארץ תשבות:

אז תרצה הארץ את שבתמיה כל ימי השמה ואם בארץ איביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתמיה: כל ימי השמה תשבת את אשר לא שבתה בשבתמכם בשבתמכם עליה: (כ"ו, לד-לה)

פסוקים מפתיעים אלו מחזירים אותנו לפרק הקודם, פרק כ"ה, שעסק בשמיטה וביובל:

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נמו לכם ושבתה הארץ שבת לה: שש שנים תזרע שדך... ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר: את ספית קצירך לא תקצור ואת ענבי זיזרך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ: והיתה שבת הארץ לכם לאכלה... ולבהמתך ולסויה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל. (ויקרא כ"ה, ב-ז)

בפסוקים אלו מצטווים ישראל על השמיטה, אשר מתוארת כאן כ"שבת הארץ" - כביכול המצווה היא על הארץ, ולא על האדם; הארץ צריכה לשבות, ולכן האדם צריך להימנע מפעולות מסוימות המפריעות לארץ בשבייתה. אם כן, התמונה הכוללת המתקבלת מפרקים כ"ה-כ"ו היא שהארץ 'זקוקה' לשבייתה, ואם עם ישראל איננו מאפשר את שביית הארץ, כמצווה עליו בפרק כ"ה, הוא מוצא מן הארץ כדי לאפשר לה לשבות, כמתואר בפרק כ"ו.

שאלה לדיון מדוע הארץ צריכה לשבות?

מדוע יש צורך בשביית הארץ? מדוע שביית הארץ חשובה, עד כדי כך שהימנעות מקיום השמיטה גורם לכך שעמ"י יגלה מן הארץ כדי לאפשר לה לשבות?

כדי לענות על שאלה זו, נעבור לדיני היובל, המופיעים בהמשך לדיני השמיטה. מצוות היובל מוצגת בזיקה ישירה למצוות השמיטה: ספירת שבעה מחזורי שמיטה מביאה אותנו אל השנה החמישים, שבה חל היובל. עיקרו של היובל הוא שנת שבתון נוספת, הכוללת את איסורי עבודת האדמה שבשמיטה, שאליהם נוסף גם הציווי: 'ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו' (י). בשנת היובל חוזרות הנחלות לבעליהן המקוריים, וכל העבדים משתחררים וחוזרים אל משפחותיהם. בהמשך מנמקת התורה את הציווי של החזרת הנחלות לבעליהן: והארץ לא תמכר לצממת פי לי הארץ פי גרים ותושבים אתם עמדי. (כג)

מצוות השמיטה והיובל מבטאות את הרעיון שהארץ שייכת לה'.

במשך רוב השנים האדם משתמש בארץ, והארץ הופכת להיות כרכוש השייך לו ויש לו רשות לנצלו לצרכיו; אולם, פעם בשבע שנים האדם צריך לעצור ולהפסיק להשתמש באדמה כאילו היא רכושו, ולהתייחס אליה כאל "ארץ ה'" - שאין לו רשות להשתמש בה, כי היא אינה רכוש הפרטי. אם כן, החזרת הנחלות לבעליהן ביובל איננה מבטאת את שייכות הנחלות לבעליהן הראשונים, אלא להפך: **הנחלות שבארץ הן של ה', ולכן אין תוקף נצחי למכירתן ולקנייתן**; הארץ איננה של האדם, אלא של ה', ולכן האדם לא יכול למכור לצמיתות את הנחלה שקיבל ואף לא יכול לקנות קרקע ממישהו אחר. (הערה: חשוב לשים לב, שלמצוות השמיטה והיובל יש גם פן חברתי-סוציאלי, שמוצג בפסוקים אחרים).

שנת השמיטה מבטאת את ייחודה של ארץ ישראל בצורה החזקה ביותר: במשך שנה תמימה האדם איננו עובד את האדמה, ומתקיים רק מברכת ה':

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו: וצויתני את ברכתי לכם בשנה הששית וצֶשֶׁת אֶת תְּבוּאָהּ לְשֵׁשׁ הַשָּׁנִים (ויקרא כ"ה, כ-כא)

את ברכת ה' שבשנת השמיטה ניתן לכאורה לראות כ'שכר מצווה' - האדם שומר את מצוות ה', ובתמורה לכך ה' מסיר מעליו את עול הפרנסה ומברך את אסמיו. אולם, מסתבר שיש כאן הרבה מעבר לכך: היובל הבא מברכת ה' איננו רק שכר ומתנה. היובל המבורך הנו ברכת ה' השלוחה לאדם: "וצויתני את ברכתי לכם... ועשת את התבואה...". באכילת התבואה המבורכת חוזר האדם למצב הראשוני, כפי שהיה בגן עדן מקדם, שבו נהנה האדם מברכת ה' באופן ישיר ובלתי אמצעי.

אם כן, **הקיום בשנת השמיטה ובשנת היובל הוא מעין הקיום בגן עדן**: ה' מצווה את ברכתו, וכך הארץ מצמיחה יבול, ממנו האדם יכול ליהנות ללא טרחה.

כאשר עם ישראל מרגיש את הקשר לה', שומר תורה ומצוות, ומבין שהוא לא הבעלים על הארץ ומבטא זאת בקיום שמיטה - הארץ פועלת כארץ ה' ונותנת את פירותיה. אולם כאשר עם ישראל לא מבין את משמעות הארץ ואיננו שומר את השמיטה, נכרתת מאליה ברכת ה' מן הארץ, וכתוצאה מכך הארץ איננה פועלת כארץ ה', והיא איננה נותנת את פירותיה.

כאשר הארץ איננה מתפקדת כארץ ה' וכמקור הברכה לישראל, נעשית הארץ שוממה. וכל זמן שעם ישראל איננו שב לשכון בה כבתחילה - הארץ נשארת בשיממונה ("ושממו עליה אויביכם"), מפני שעובדי ה' אינם נמצאים בה.

כלומר, ארץ ישראל איננה נענית לעמים אחרים לא רק כהבטחה לעם ישראל שיחזור לארצו, אלא מפני **שללא עבודת ה' על ידי עם ה' אין אפשרות להצמיח דבר בארץ ה'**. ארץ ישראל פורחת רק במציאות שבה עם ישראל נמצא בארצו ומרגיש את בעלותו המיוחדת של ה' על ארץ ישראל. הביטוי לתחושה זו הוא בשמירת השמיטה, שבה מתגלית מציאות ה' בשיאה, וארץ ישראל הופכת להיות מעין גן עדן.

לכן המציאות של פריחת הארץ ונתינת פירות, היא הביטוי החזק ביותר לתחילתה של הגאולה. פריחת הארץ בשיבת עם ישראל אליה, מגלה את הקשר המיוחד בין עם ישראל לארץ ה', ומעידה על החזרה אט אט למציאות גן עדן, למציאות מלאה של "ארץ אשר... תמיד עיני ה' אלוקיך בה" (דברים י"א, יב).

הרחבה: הגשם בארץ ישראל

ייחודה של ארץ ישראל כארץ השייכת לה' מתבטא באופן בולט בעניין הגשם: התורה מדגישה שארץ ישראל מיוחדת בכך שאין בה שפע מים, אלא היא תלויה בירידת גשם, והגשם תלוי במצבו הרוחני של עם ישראל, כפי שנאמר בתחילת פרשת הברכות והקללות:

אם בְּחַקְמֵי תִלְכוּ וְאֵת מְצֹמֵי תִשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם: וְנִמְתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם וְנִתְּנָה הָאֶרֶץ יְבוּלָה וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פְּרִיֹו: (ויקרא כ"ו, ג-ד)

וכפי שנאמר בפרשת היובל:

וְעֲשִׂיתֶם אֵת חֻקְמֵי וְאֵת מִשְׁפָּטֵי תִשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְיִשְׁבְּתֶם עַל הָאֶרֶץ לְבִטָּח: וְנִתְּנָה הָאֶרֶץ פְּרִיָּה וְנֶאֱכַלְתֶּם לְשִׂבְעָה וְיִשְׁבְּתֶם לְבִטָּח עָלֶיהָ (ויקרא כ"ה, יח-יט)

וכפי שאנחנו אומרים בכל יום בפרשת "והיה אם שמע".

עיבוד האדמה בארץ ישראל איננו כעיבוד האדמה במקומות אחרים. בארצות אחרות התוצרת החקלאית תלויה בעבודת האדם, ואילו בארץ ישראל התוצרת החקלאית תלויה במצב הרוחני של העם - ללא מטר אין תוצרת חקלאית, והמטר בארץ ישראל תלוי בשמיעה בקול ה'.

סיכום

ספר ויקרא נאמר כולו בהר סיני (כפי שמודגש בתחילת פרק כה ובסיומו של פרק כז, סיומו של ספר ויקרא). לאחר מעמד הר סיני, בני ישראל נשארים בהר סיני, שם מתרחש חטא העגל והכפרה עליו, שם הם בונים את המשכן, ושם הם מקבלים מצוות רבות: פרשת משפטים וכל המצוות בספר ויקרא, הקשורות לעבודת הקרבנות ולקדושה.

לקראת סיום ספר ויקרא, פרשות השמיטה והיובל ופרשת הברכות והקללות מדגישות את המחויבות של עם ישראל לקיום המצוות (שניתנו להם בהר סיני), ואת קדושת הארץ (אליה פניהם מועדות) אשר קיום המצוות הכרחי לישיבה בה.

להרחבה

הרחבה בנושא שמיטה, יובל, קדושה והברכות והקללות

מאמרים:

- [פרופ' יונתן גרוסמן - שמיטה ויובל והברכות והקללות - נספח לברית סיני](#)
- [הרב אלחנן סמט - סיום מרומם לספר ויקרא](#)
- [הרב זאב ויטמן - פרשת בהר כהקדמה לפרשת הברכות והקללות](#)
- [הרב אליצור עמנואל - שבת הארץ כבטוי לרצון ה' בבריא](#)

קצרים:

- [הרב מאיר שפיגלמן - "שבת הארץ" - בין שמיטה ליובל](#)
- [ד"ר יצחק מייטליס - ושממו עליה אויביכם](#)
- [הרב מנחם ליבטאג - ארץ ישראל וגן עדן](#)

שיעורים:

- [הרב חיים נבון - מהי קדושה?](#)

הקדמה לקראת השבוע הבא

נתחיל ללמוד את ספר במדבר, הנפתח במפקד בני ישראל וסידור מחנה ישראל, לקראת נסיעתם מהר סיני אל ארץ ישראל.